

TJAŠA BERTONCELJ

Ciklični in linearni princip

Družbeni koncept časa ne opredeljuje le trajajočega časa, temveč vpliva na naše razumevanje sveta, na prakse, naravnost, mišljenje in samo umestitev človeka v kozmos. Zgodovino človeštva sta zaznamovala predvsem dva modusa časa – ciklični in linearni. **Ciklični čas** kot prvi modus časa je značilen predvsem za antične in arhaične družbe, ki so težile k prezrtju zgodovine in s tem kljubovale konkretnemu, historičnemu času. V ospredju je bil mitski čas, pri katerem se zgodovina nenehno ponavlja prek mitov. Ti se uporabljajo kot vzorci, s katerimi se ponovno udejanjijo dogodki iz začetka časa. Arhetipi in ponovitve so tako ključni kazalci odklanjanja posvetnega in kontinuiranega časa.

Arhaični človek posnema prvobitno dejanje. Z obredom ponavlja mitski vzorec tistega, kar so počeli na začetku bogovi, predniki ali junaki; posnemanje se torej nanaša na delovanje nebeškega arhetipa. Značilno pa je tudi ponavljanje stvarjenja. Začetek novega leta in različna dolžina leta sta se razlikovala od družbe do družbe, v vseh pa sta zelo pomembna konec nekega časovnega obdobja in začetek novega, torej koncept konca in začetka časovnega obdobja, zasnovan na opazovanju biokozmičnih ritmov.

Luna je pomembna pri konceptu cikličnosti, saj sta rast in upadanje lune aplicirana na izginjanje in ponovno pojavljanje človeka. Lunino izginotje in tudi izginotje človeka nista nikoli dokončni, torej sta smrt posameznika in periodična smrt nujnost, ki je potrebna za obnovitev. Pri takem dojemanju kozmosa ni nič dokončno, saj je vse v nenehnem krogotoku večnega ponavljanja. Arhaični človek tako lažje sprejme katastrofe, trpljenje in nesrečo. V mitu o trpljenju, smrti in vstajenju Tamuza prevladuje prepričanje, da trpljenje ni nikdar dokončno, saj smrti vedno sledi vstajenje in vsak poraz se izniči s končno zmago. Simbolična ponovitev stvarjenja se pojavlja še danes – perzijski Tartari na začetku leta posadijo rastlino v zemljo kot v spomin na stvarjenje.

S krščanstvom se pojavi nov **linearni, zgodovinsko eshatološki** čas, ki ga Puech pojmuje kot drugi časovni modus. Značilen je za tradicionalne družbe, ki so določene

z judovsko-krščanskim izročilom. Preroki zgodovini prvič podelijo vrednost, saj se pojavi ideja, da imajo zgodovinski trenutki vrednost, le če jih določuje božja volja. Bog se vzpostavi kot osebnost, ki posega v zgodovino in razkriva svojo voljo z dogodki. Zgodovinski dogodki tako dobijo religijsko vrednost in s tem judovsko ljudstvo prvič odkrije pomen zgodovine kot manifestacije boga.

Zgodovinski dogodek dobi večji pomen, ko ni več povraten in del ponavljajočega se. Tovrstna obravnava časa pa vpliva tudi na koncept konca, ki se ne dogaja več vsako leto, ampak je obnovev časa prestavljena v prihodnost. Ne gre le za podeljevanje vrednosti prihodnosti, gre tudi za zveličanje zgodovine – slednja se ne obravnava več kot cikel, ampak kot niz negativnih ali pozitivnih božanskih razodetij, pri katerih ima vsaka svoj pomen.

Vendar v resnici ne pride do bistvenih sprememb – še vedno se ohranjajo protizgodovinska usmerjenost in elementi stare doktrine o periodičnem obnavljanju zgodovine, na primer v mesijanskem verjetju v obnovev sveta. Zgodovina se torej ukinja, vendar se v nasprotju z arhaičnimi ljudstvi ta ukinitvev udejanji v prihodnosti. Periodično obnovev sveta pa krščanstvo prevede v periodično obnovev posameznika.

Pomemben mejnik je eshatološko mišljenje, s katerim se začne zavest o možnosti resničnega konca. Preteklost, sedanost in prihodnost se ločujejo. Linearni koncept časa spremeni videnje človeka in njegovo umeščanje v kozmos. Pojavi se zavedanje svoje lastne zgodovine. Preteklost postane pomembna, zato se obravnava človek s spominom in s tem potreba po ohranjanju zapisov, izročil itd. Na prelomu iz cikličnega v eshatološki čas se rodita zgodovina in smrt. Vzpostavi se možnost izginotja v nič. S tem pa tudi sama teža konca, ki nastane v zavedanju naše lastne časovnosti, opredeljene s koncem.

Modus časa je le eden izmed zavesti o kozmosu, ki vplivajo na naše načelo dojemanja smrti. Arhaična ljudstva so se pri svoji zavesti o življenju poleg božjih arhetipov nanašala na naravo. V času, ko sta bila človek in narava enakovredna, je ciklična zavest prevladovala v človeški logiki minevanja. Ciklični princip narave opredeljujejo nenehno rojevanje, bivanje in minevanje. Je v nenehnem obnavljanju, v nadaljevanju in izogibanju konca. V trenutku, ko se človek loči od narave in njene obravnave življenja, pa postane minljiv in zgodovinsko določen. Začne ga določati konec.

Za vsakim odmrlim drevesom rastejo novi poganjki. Predstava *Moj dedek je bil češnjevo drevo* smrt obravnava skozi naravni princip cikličnosti. Ne le smrt, temveč tudi

senzibilnost narave, ki smo jo pripisali predvsem človeku. Dedek se spremeni v češnjevo drevo, zaradi spomina nanj in ljubezni do njega pa ne umre. V nenehnem ciklu in nadaljevanju, ki odpira možnosti take ali drugačne biti, narava kroži in izničuje človeško logiko pravega konca.

Viri in literatura

Marko Uršič: »Sveto in čas« in »Mit o drugem prihodu«

Mircea Eliade (1992) *Kozmos in zgodovina: Mit o večnem vračanju*. Ljubljana: Nova revija.

Ellis Lee in Eshah A. Wahab (2012) *Religiosity and Fear of Death: A Theory-Oriented Review of the Empirical Literature*. Religious Research Association.